

УДК 336.71

ЗАЧОСОВА Наталія Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент кафедри
менеджменту та економічної безпеки,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ СВОБОДИ ЯК ІНДИКАТОР СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА ФАКТОР ВПЛИВУ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Запропоновано дефініції економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності та економічної безпеки держави, змістове наповнення яких демонструє необхідність економічної свободи як обов'язкової умови досягнення стану економічної безпеки на макро та мікрорівнях. Конкретизовано роль економічної свободи в державі у процесі забезпечення економічної безпеки різних видів підприємницьких структур, установ та організацій. Проведено ретроспективний аналіз значень індексу економічної свободи в Україні та світі у динаміці, виявлено найнижчі позиції рейтингу нашої держави за окремими складовими індексу економічної свободи з метою формування інформаційної бази для встановлення взаємозв'язку між рівнем економічної свободи у країні та станом економічної безпеки держави й окремих суб'єктів господарювання. Запропоновано напрями використання індексів економічної свободи у якості інструментарію оцінювання стану системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності, у тому числі фінансових установ.

Ключові слова: економічна свобода, економічна безпека, суб'єкти господарської діяльності, фінансові установи, свобода від корупції, фіскальна свобода, свобода підприємництва, свобода праці, монетарна свобода, свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода.

Постановка проблеми. Кожне суспільство має потребу в базових правилах організації економічного життя. Економічна та фінансова системи опинилися б у повному хаосі, якби ведення бізнесу не підпорядковувалось дії певних законів. Але, загалом і в цілому, чим більше економічної свободи мають учасники економічних відносин, тим більшою є ймовірність їх економічного процвітання та економічного розвитку держави. Досвід зарубіжних країн свідчить, що, по суті, найбільший період економічного зростання в історії США припадав на час, коли федеральний уряд мав набагато менші розміри, не було Федерального Резерву, а також не існувало прибуткового податку. Таким чином, можна припустити, що рівень економічної свободи має суттєвий вплив на розвиток економіки і фінансового сектору, що є її невід'ємною складовою, а сам його показник, індикатор – може використовуватись у якості інструменту інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень на макрорівні у напрямку лібералізації або посилення контролю за організацією економічних відносин у залежності від перспективних векторів розвитку економіки. Крім того, вбачаємо перспективу у використанні рівня економічної свободи як одного із індикаторів стану економічної безпеки держави. Однак, це припущення потребує доказової бази, в основу якої планується покласти взаємозв'язки між рівнем економічної свободи та економічної безпеки держави, а також окремих учасників ринкових відносин – суб'єктів господарської діяльності. Таким чином, постає необхідність у дослідженні можливості використання рівня економічної свободи у якості індикатору стану економічної безпеки суб'єктів господарювання та економічної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні дослідники розглядають питання забезпечення економічної свободи з різних наукових та прикладних кутів зору. Так, Будкін В. С. визначає поняття «економічна свобода» або «залежна економіка» як дилему регіону пострадянських держав [1]; Глинянська О. В. аналізує сутність та стан економічної свободи в Україні [2]; Гордуновський О. М. визначає особливості оцінки і шляхи підвищення економічної свободи в Україні [3], Єріна А. М. досліджує статистичні

аспекти обчислення та застосування міжнародних рейтингів, у тому числі, приділяє особливу увагу індексам економічної свободи та глобальної конкурентоспроможності [4]; Литвиненко Н. І. у своїх дослідженнях пов'язує економічну свободу та соціально-економічний розвиток [5]; подібну дослідницьку стратегію прослідковуємо і у праці [6]; Овсієнко О. В. вивчає проблему обмеження економічної свободи як передумови розбудови соціальної держави в Україні, та наводить аргументи «за» і «проти» [7]; Штулер І. Ю. визначає позиції України у світових рейтингах конкурентоспроможності та економічної свободи протягом 2005–2015 років [8]. Однак, малодослідженими залишаються зв'язки між рівнем економічної свободи та станом економічної безпеки як окремих видів суб'єктів господарської діяльності, так і держави в цілому.

Мета та завдання статті. Метою статті є встановлення взаємозв'язку на теоретичному та прикладному рівнях між рівнем економічної свободи у країні та станом економічної безпеки на мікро та макрорівнях. Для успішного досягнення поставленої мети необхідним є вирішення ряду важливих завдань:

- по-перше, конкретизувати роль економічної свободи в державі у процесі забезпечення економічної безпеки різних видів підприємницьких структур, установ та організацій;
- по-друге, провести ретроспективний аналіз значень індексу економічної свободи в Україні та світі у динаміці, виявити найнижчі позиції рейтингу нашої держави за окремими складовими індексу економічної свободи з метою формування інформаційної бази для встановлення взаємозв'язку між рівнем економічної свободи у країні та станом економічної безпеки держави та окремих суб'єктів господарювання;
- по-третє, запропонувати напрями використання індексів економічної свободи у якості інструментарію оцінювання стану системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності, у тому числі фінансових установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom) – це комбінований показник і супроводжуючий його рейтинг, що оцінює рівень економічної свободи в країнах світу. Випускається американським дослідницьким центром «Фонд спадщини» (The Heritage Foundation) спільно з газетою The Wall Street Journal. Експерти Міжнародного валютного фонду визначають економічну свободу як «відсутність урядового втручання або перешкоджання виробництву, розподілу і споживання товарів і послуг, за винятком необхідного громадянам захисту і підтримки свободи як такої». Аналіз економічної свободи проводиться щорічно, починаючи з 1995 року.

Індекс економічної свободи розраховується за середнім арифметичним десяти контрольних показників за напрямками: право власності, свобода від корупції, фіскальна свобода, участь уряду, свобода підприємництва, свобода праці, монетарна свобода, свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода. Таким чином, оцінюючи економічну свободу та отримавши її індикатор, експерт має змогу зробити висновок, наскільки юридично простою та захищеною є процедура дотримання прав власності у конкретній державі, чи притаманний для економічної системи та сфери державного управління високий рівень корупції, який неодмінно призводить до зростання обсягів тіньової економіки, що змушує іти з ринку добросовісних суб'єктів господарської діяльності, не здатних забезпечити собі протекцію владних структур; фіскальна свобода є віддзеркаленням ефективності та раціональної організації податкової системи країни, свідченням відсутності надмірного податкового тягаря та необхідності недобросовісної податкової оптимізації суб'єктами господарювання, що часто призводить до їх спрямування у тіньовий сегмент. Показник участі уряду у економічних процесах дозволяє зважити міру втручання владних структур у господарські відносини, оцінити рівень бюрократизованості системи ведення бізнесу та міру контролю за її учасниками. Показник свободи підприємництва виступає індикатором існування можливостей для реалізації підприємницьких намірів та ведення господарської

діяльності у тій чи іншій економічній площині. Свобода праці у плеяді індикаторів економічної свободи більше характеризує економічну свободу людини, особистості, ніж певного суб'єкта господарської діяльності, оскільки значення цього показника підвищується у міру того, як в державі формується вільний ринок праці, доступ на який рівний та однаковий для усіх, хто бажає запропонувати або придбати трудовий ресурс у якості товару. Якщо проводити паралелі, то свобода праці напряму пов'язана зі станом кадрової, або інтелектуально-кадрової безпеки підприємницької структури, оскільки дозволяє керівництву останньої обрати персонал найвищої кваліфікації для виконання професійних обов'язків і завдань. Монетарна свобода, свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода – всі ці показники дозволяють усвідомити рівні розвитку окремих складових економічної системи держави та сформулювати висновок щодо того, у яких умовах мають працювати та чинити спроби отримати прибуток суб'єкти господарської діяльності. Таким чином, аналіз стану економічної свободи може вказати на різні види загроз і ризиків у окремих площинах економічної системи. Водночас, економічну безпеку суб'єктів господарювання можна розцінювати як такий стан умов провадження ними основної, фінансової та інвестиційної діяльності, що дозволяє досягнути найвищого рівня ефективності використання ними наявних активів з метою реалізації власних економічних інтересів на поточний момент часу та у перспективі, а економічну безпеку держави, згідно гармонізаційного підходу, як такий стан усіх складових її економічної системи, що дозволяють при їх взаємоузгодженому функціонуванні досягнути найвищого рівня реалізації економічних інтересів як усіх учасників такої системи, так і держави в цілому, гарантуючи при цьому її економічну незалежність навіть за умови інтеграції до глобальних економічних процесів. Запропоновані визначення не претендують на універсальність, але дозволяють відчутти та збагнути на теоретико-прикладному рівні зв'язок економічної свободи та економічної безпеки на макро та мікрорівнях.

Щоб конкретизувати роль економічної свободи в державі у процесі забезпечення економічної безпеки різних видів підприємницьких структур, установ та організацій, проведемо такі паралелі. Захист права власності, свобода від корупції дозволяють підтримувати належний рівень юридичної або правової безпеки; свобода праці – стимулює покращення стану кадрової (інтелектуально-кадрової безпеки), монетарна свобода, свобода торгівлі означають можливість становлення та розвитку підприємницьких ініціатив, можливостей, тощо, а отже, сприяють рентабельній роботі суб'єктів господарської діяльності, що дозволяє їм формувати резерви для забезпечення власної економічної безпеки та уникати ряду зовнішніх і внутрішніх загроз; фіскальна свобода, свобода інвестицій, фінансова свобода – дозволяють забезпечити фінансову або фінансово-інвестиційну складову економічної безпеки; свобода підприємництва є обов'язковою умовою для формування та розвитку бізнесу, а отже, є необхідною для формування та ефективного функціонування системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. Участь уряду у ринкових відносинах може означати наявність або відсутність заходів контролю рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності, що за різних економічних умов може бути як позитивною, так і негативною характеристикою організації економічної системи.

Кілька неурядових організацій публікують і оцінюють стан свободи в світі відповідно до своїх різних визначень цього терміну, і ранжують країни за наступними категоріями: вільна країна, частково вільна або невольна, взявши за основу політичні, економічні права і громадянські свободи. Міжнародними агентствами та організаціями формуються рейтинги країн зі різними параметрами розвитку їх економічних систем. Так, як уже було відзначено вище, американська організація The Heritage Foundation за сприяння газети Wall Street Journal щороку складає та публікує всесвітній рейтинг країн за показником індексу економічної свободи (рис. 1).

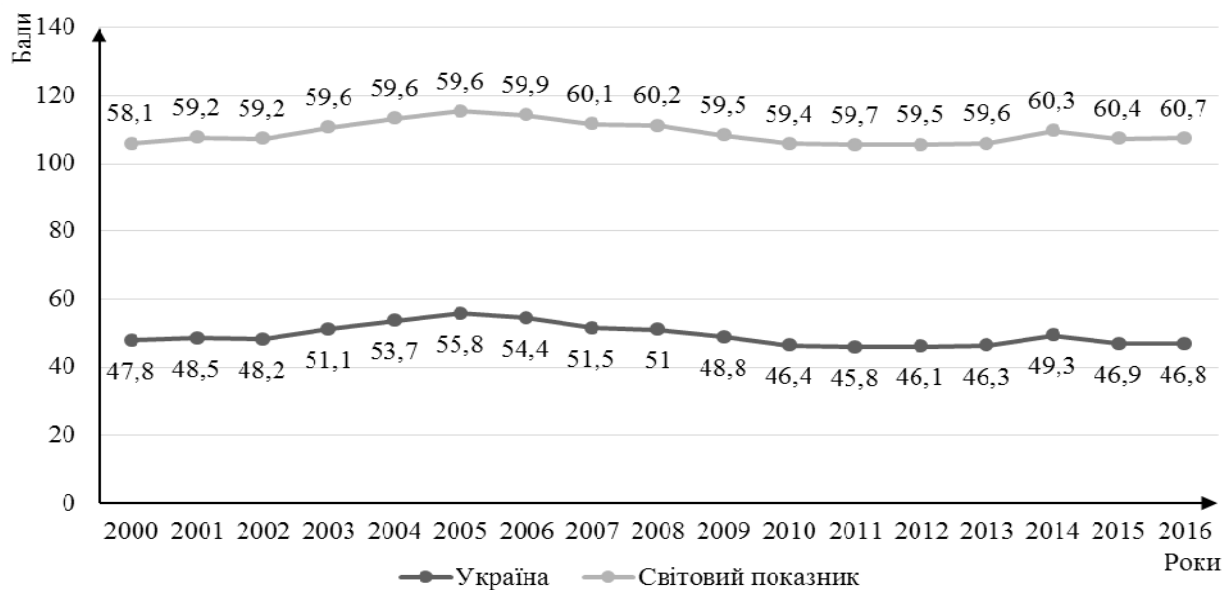

Рис.1. Значення індексу економічної свободи, 2000-2016 роки
(Складено автором на основі [9])

Аналітики Heritage Foundation визначають поняття економічної свободи у своїх дослідженнях як «відсутність втручання органів влади чи створення ними перешкод процесам виробництва, розподілу та використання товарів і послуг, за винятком випадків забезпечення необхідного громадянам захисту та підтримки рівня свободи як такої» [9]. Таким чином, індекс економічної свободи може використовуватись як показник політичної безпеки, яку окремі науковці вважають однією із зовнішніх складових системи економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Нагадаємо, що індекс економічної свободи розраховується як середнє арифметичне значення показників 10 окремих індексів, значення яких вимірюються за шкалою від 0 до 100, при цьому показник 100 означає максимальний рівень свободи за обраним індексом, а 0 – мінімальний рівень. Вага кожного з 10 індексів у підсумковому показнику вважається однаковою. На думку авторів індексу, економічний розвиток держави перебуває у прямій залежності від динаміки значення індексу її економічної свободи.

У залежності від отриманого значення індексу економічної свободи (ІЕС), країна може потрапити до однієї із наступних груп: економічно вільна країна – ІЕС 80-100; в цілому економічно вільна країна – ІЕС 70-79,9; країна з помірним рівнем економічної свободи – ІЕС 60-69,9; в цілому економічно не вільна країна – ІЕС 50-59,9; країни з деспотичною економікою – ІЕС 0-49,9 [9]. За даними рис.1 Україна належить до держав, де рівень економічної свободи є мінімальним (деспотичний тип). Ця обставина є приводом для усвідомлення того факту, що стан зовнішньої безпеки вітчизняних суб'єктів господарювання є нестабільним, та перебуває під впливом численних ризиків і загроз.

Проведемо ретроспективний динамічний аналіз значень субіндексів індикатора рівня економічної свободи (рис.2-11).

Рівень свободи від корупції в Україні за увесь аналізований період був нижчим за середнє значення у світовому масштабі. Його різке падіння спостерігалось у 2003 р., причому відхилення було суттєвим як від світового показника, так і від значення попереднього аналітичного періоду. Станом на 2016 р., рівень свободи від корупції в Україні становить 26 (при максимальному значенні – 100), що на 39% менше значення світового показника. Отже, корупцію можна вважати однією із суттєвих загроз економічній безпеці як суб'єктів господарської діяльності, так і держави в цілому, і уряду України необхідно вжити заходів посилення контролю над її проявами і підвищити рівень відповідальності за факти виявлених корупційних діянь.

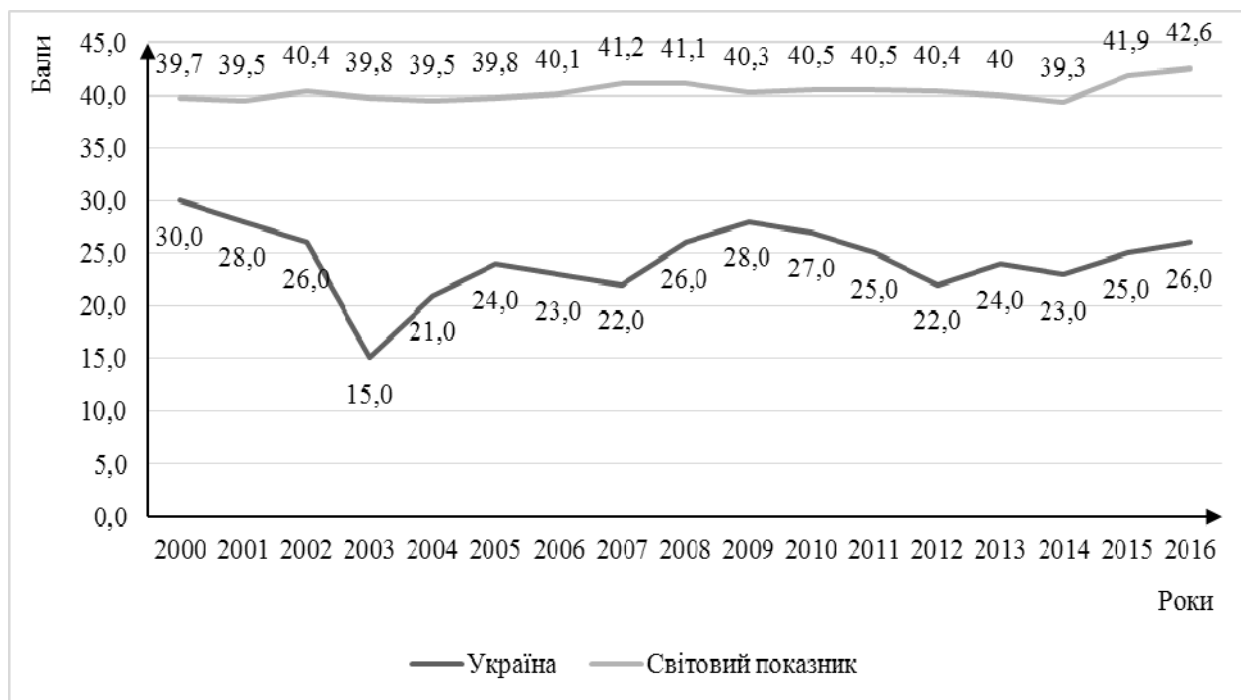

Рис.2. Значення індексу свободи від корупції, 2000-2016 роки (Складено автором за даними [9])

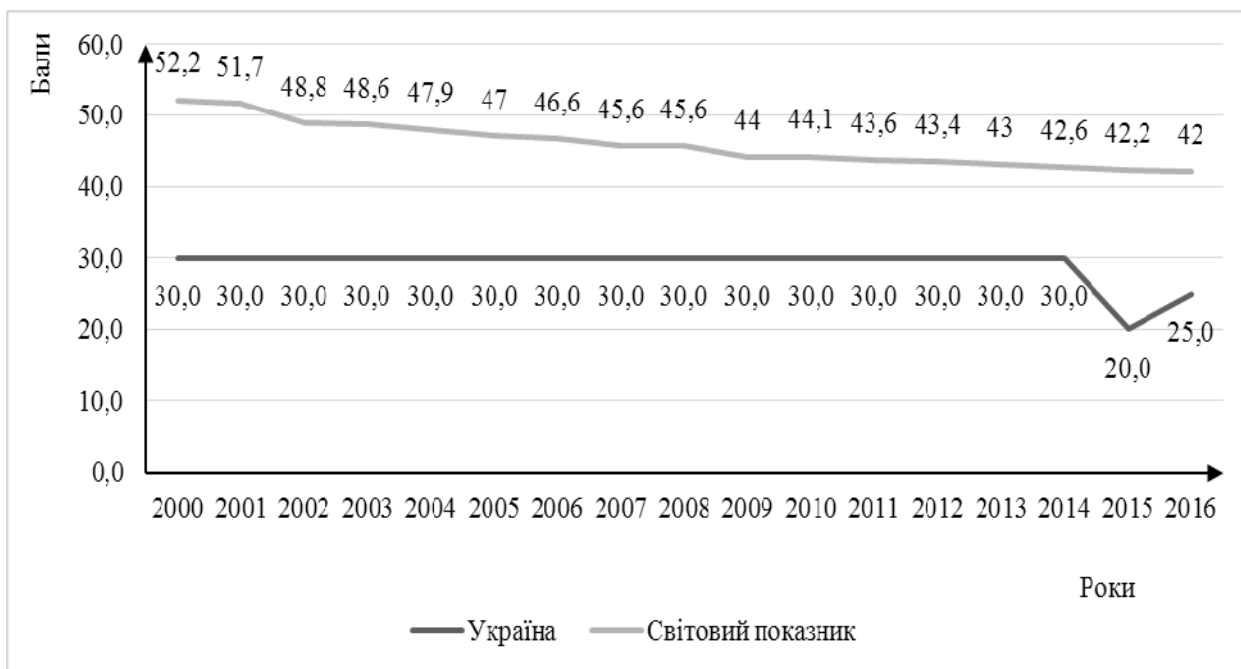

Рис.3. Значення індексу захисту прав власності, 2000-2016 роки (Складено автором за даними [9])

Проведемо аналіз значень індексу захисту прав власності. Тенденція цього показника є цікавою з аналітичної точки зору. Так, його значення для України вирізняється стабільністю у період з 2000 р. по 2015 р., коли воно стрімко скоротилось одразу на 10 пунктів, тобто на 1/3. Приводом до цього стали політичні події 2014 р. У 2016 р. намітилась тенденція до покращення стану індикатора, однак, сягнути значення світового показника Україні найближчим часом навряд чи вдасться.

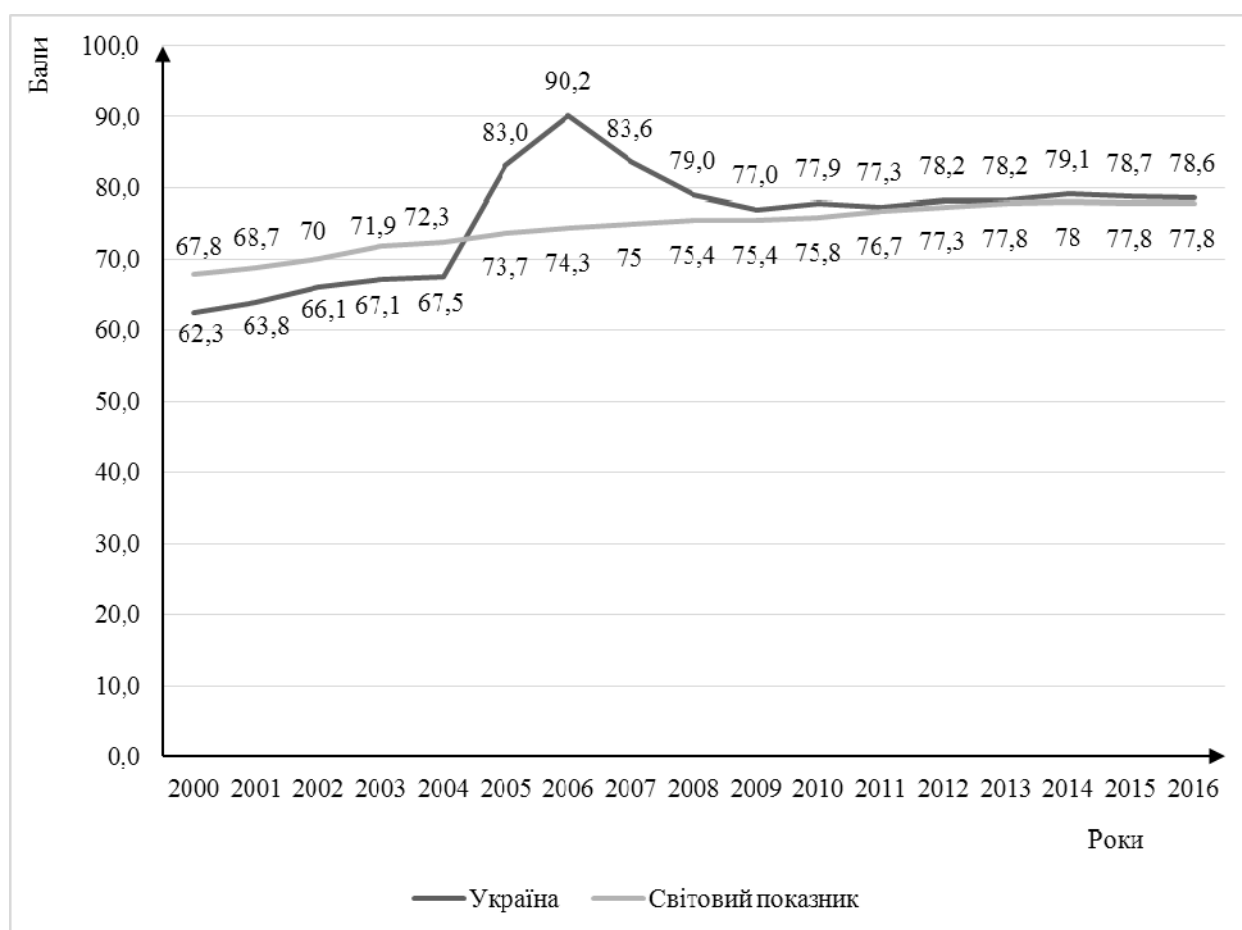

Рис.4. Значення індексу фіскальної (податкової) свободи,
2000-2016 роки
(Складено автором за даними [9])

Значення індексу фіскальної (податкової) свободи з огляду на світову тенденцію можна вважати позитивними. У період з 2004 р. по 2011 р. спостерігаємо перевищення вітчизняним показником світового значення цього індикатора. Станом на 2016 р. рівень досліджуваного індексу залишається високим, що свідчить про те, що загрози, породжені податковою політикою держави, для українських підприємств, установ та організацій є незначними, але не відсутніми взагалі, зважаючи на те, що показник не досяг свого максимального значення у жоден із років, які були нами проаналізовані.

Значення індексу рівня державних витрат або індексу втручання – існує дві інтерпретації сутності та розуміння цього показника – демонструє відсутність стабільності вектору його зміни. З 2000 р. по 2005 р. його значення поступово зростає, однак, з 2006 року розпочинається тенденція до скорочення рівня індикатора. Незначні підвищення у 2010 р. та у 2014 р. однак, не змогли «розвернути» тенденцію до скорочення рівня державних витрат (державного втручання) у економічну систему України, і наразі вітчизняний показник суттєво відстає від світового значення – більше, ніж у 2 рази. Таким чином, можна дійти висновку, що вітчизняним суб'єктам господарювання з огляду на відсутність державного фінансування, належного нагляду та контролю з боку владних структур, у питанні забезпечення власної економічної безпеки варто розраховувати лише на себе та свої ресурси.

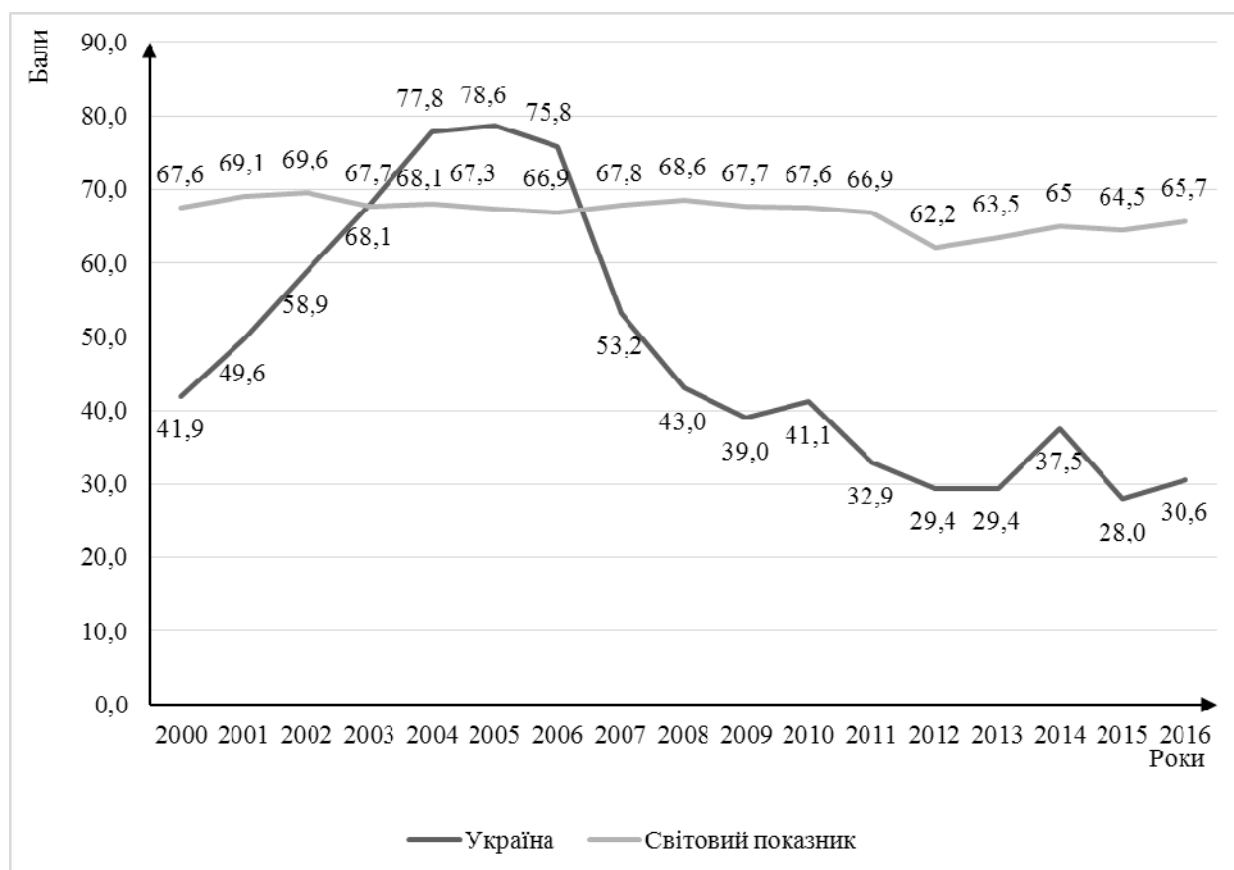

Рис.5. Значення індексу рівня державних витрат (державного втручання), 2000-2016 роки
(Складено автором за даними [9])

Значення індексу свободи ведення бізнесу з 2000 р. по 2005 р. становило трохи більше половини максимально можливого значення, і було наближеним до світового показника. Однак, з 2006 р. по 2010 р. розпочалась тенденція до скорочення рівня цього індикатора, яка завершилась у 2010 р. досягненням ним мінімального за аналізований період значення. На разі значення цього індикатора є близьким до світового орієнтиру, проте, до максимального рівня ще далеко. Таким чином, вітчизняні суб'єкти господарювання не мають повної свободи у обранні напрямку своєї діяльності, не зважаючи на те, що ринкова економіка, до якої уже стільки років прагне Україна, повинна гарантувати цю можливість. Преференції, монополії, обмеження доступу до входження суб'єктів господарювання до окремих галузей економіки – всі ці фактори чинять негативний вплив на стан економічної безпеки як виробників та реалізаторів, так і споживачів продуктів і послуг, що дозволяє торкнутися питання і соціальної безпеки також.

Значення індексу свободи трудових відносин впродовж аналізованого періоду не перевищувало значення у 57,7. Водночас, хоча розрив зі світовим показником впродовж усього аналізованого періоду залишався незначним, значення цього показника по Україні було близьким до середнього по обраній для оцінювання шкалі. Таким чином, вітчизняним суб'єктам господарювання варто остерігатися загроз, які пов'язані із персоналом, кадровим складом, тощо, причому як таких, що породжені низьким рівнем кваліфікації та професіоналізму, яких неможливо набути за обмеженої свободи трудових відносин, так і тих, що пов'язані із шахрайськими діями персоналу, небажанням сумлінно виконувати посадові обов'язки і т.д.

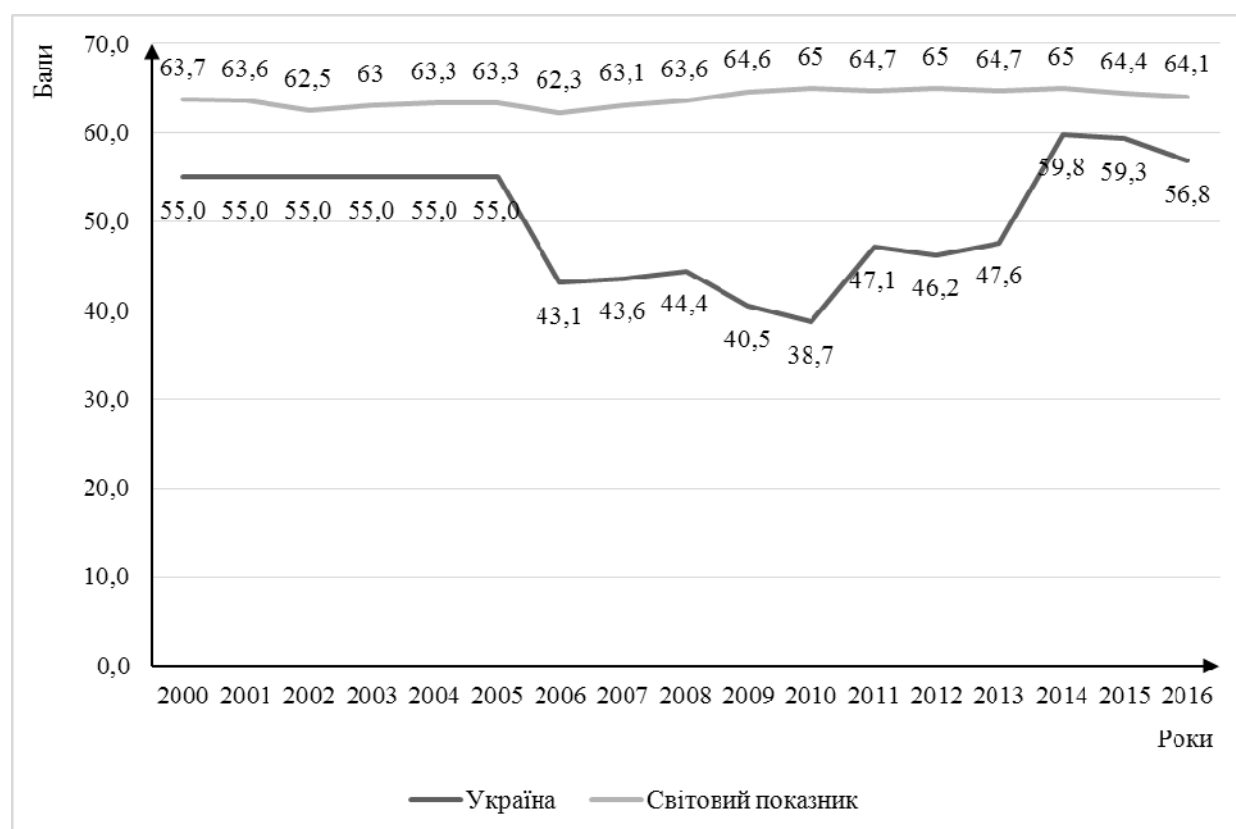

Рис.6. Значення індексу свободи ведення бізнесу, 2000-2016 роки
(Складено автором за даними [9])

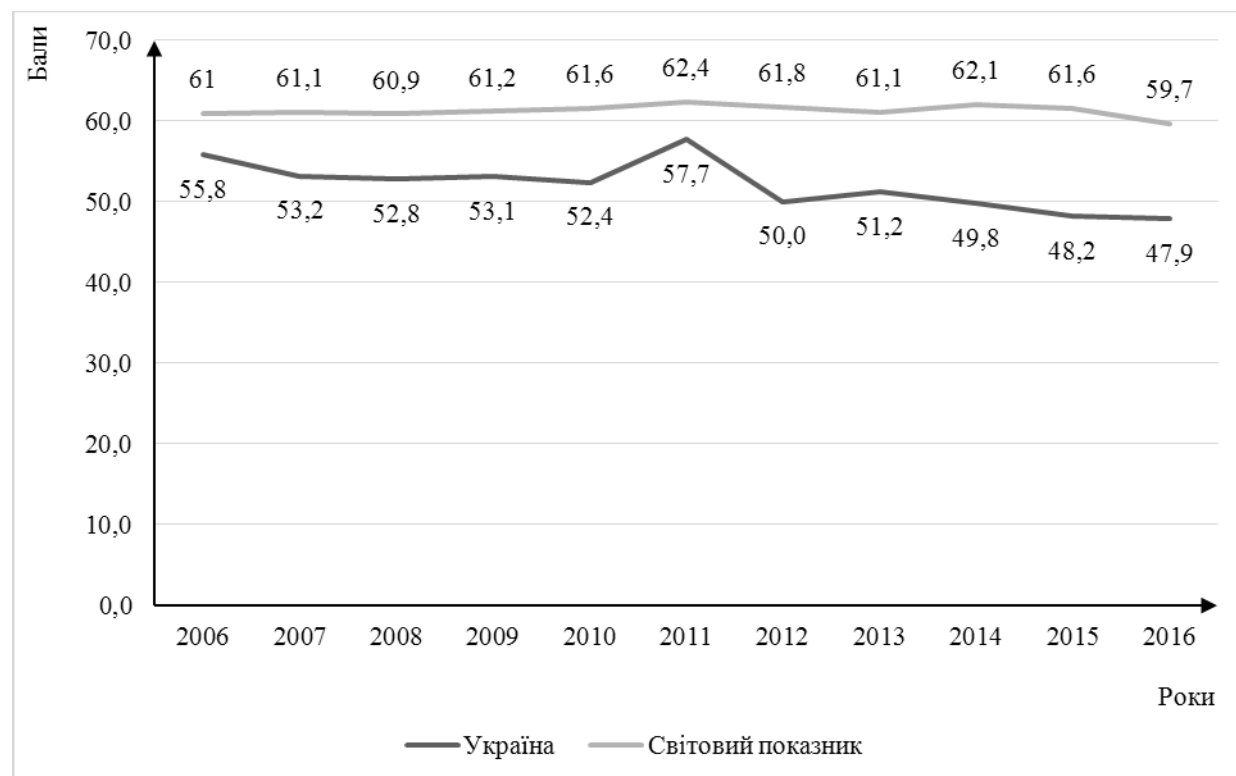

Рис.7. Значення індексу свободи трудових відносин, 2006-2016 роки
(Складено автором за даними [9])

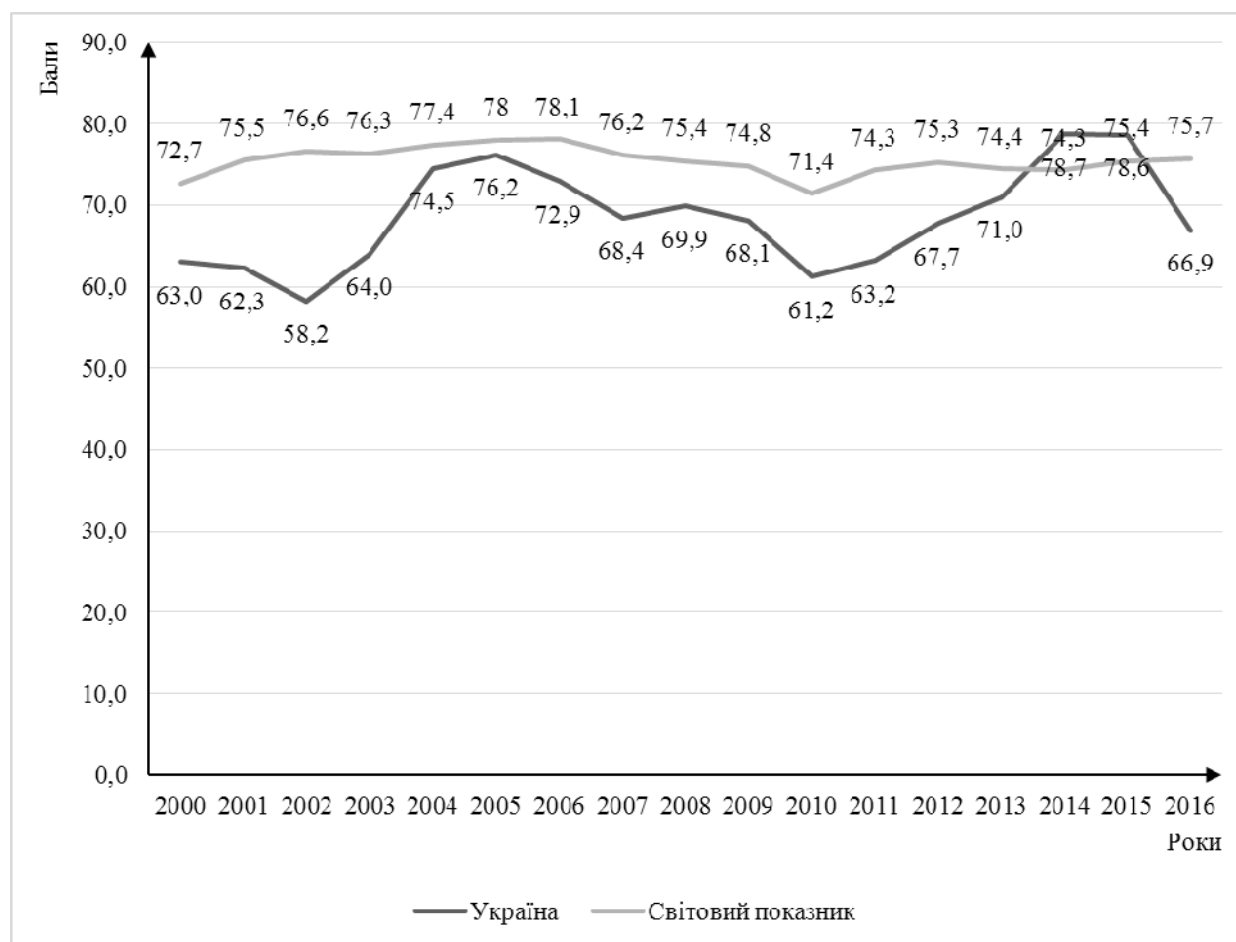

Рис.8. Значення індексу монетарної свободи, 2006-2016 роки
Складено автором за даними [9]

Значення індексу монетарної свободи для вітчизняної економіки впродовж аналізованого періоду залишалось досить високим, а у 2014-2015 рр. навіть перевищувало світовий показник. Таким чином, цей індикатор свідчить про високий рівень макроекономічної безпеки за цим параметром, що має позитивний вплив і на стан економічної безпеки учасників економічної системи країни.

Значення індексу свободи торгівлі в цілому можна назвати позитивним, його значення є високим як по шкалі оцінювання даного показника, так і у порівнянні зі світовим значенням. Показник має стійку стабільну тенденцію до покращення, таким чином, можна прийти до висновку, що для вітчизняних торговельних підприємств на разі формуються сприятливі умови для ведення господарської діяльності.

Значення індексів інвестиційної і фінансової свободи найкраще характеризують стан фінансової безпеки як держави в цілому, так і окремих суб'єктів господарської діяльності. Значення індексу інвестиційної свободи поступово зростає у світі, однак, для України цей показник демонструє досить цікаву, але негативну динаміку до зниження свого рівня. Станом на 2016 р. розрив між світовим та вітчизняним показником складає 38 позицій, а сам вітчизняний показник має у 2,5 рази менше значення, ніж світовий показник. Таким чином, для фінансових установ, інвестиційних компаній України та інших господарських структур, які є інтегрованими у інвестиційні процеси, рівень загроз нормальній діяльності є високим, що свідчить про ймовірність порушення стану їх економічної безпеки у короткостроковій перспективі.

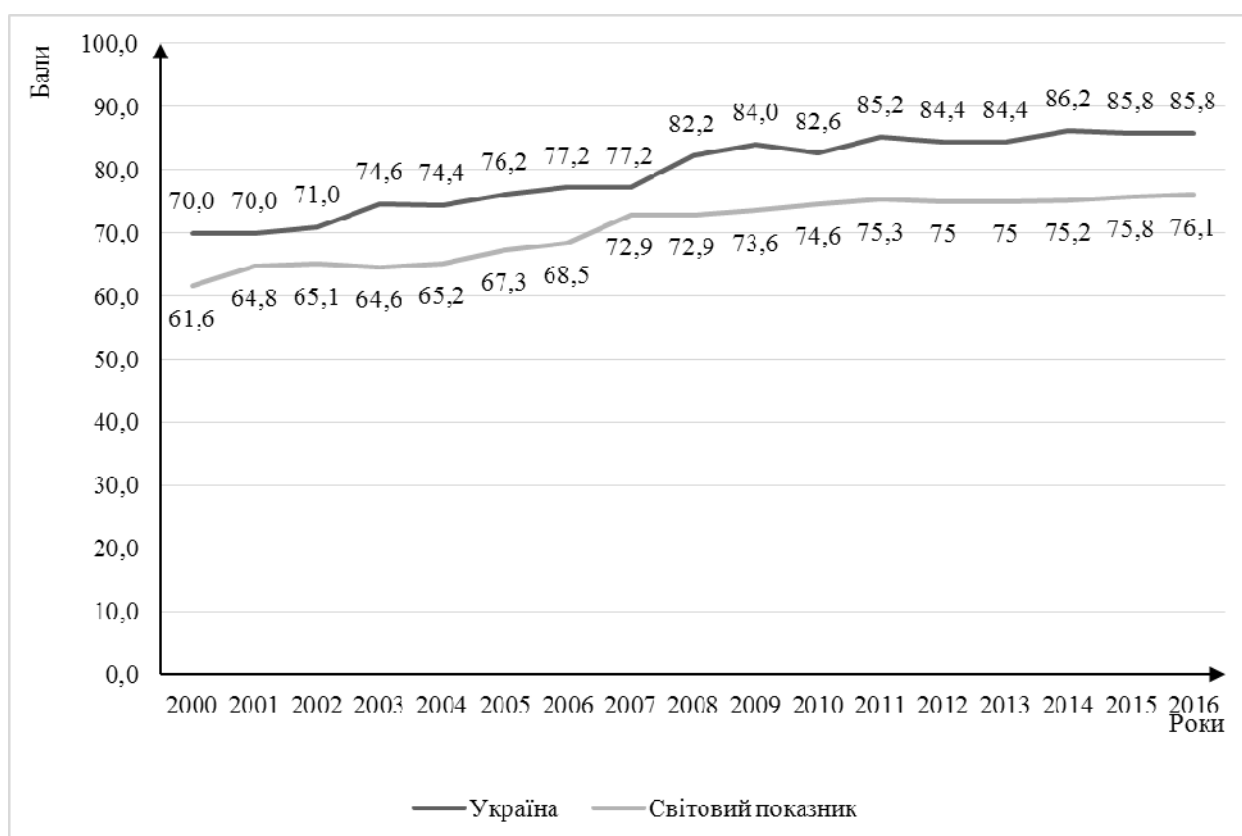

Рис.9. Значення індексу свободи торгівлі, 2006-2016 роки
(Складено автором за даними [9])

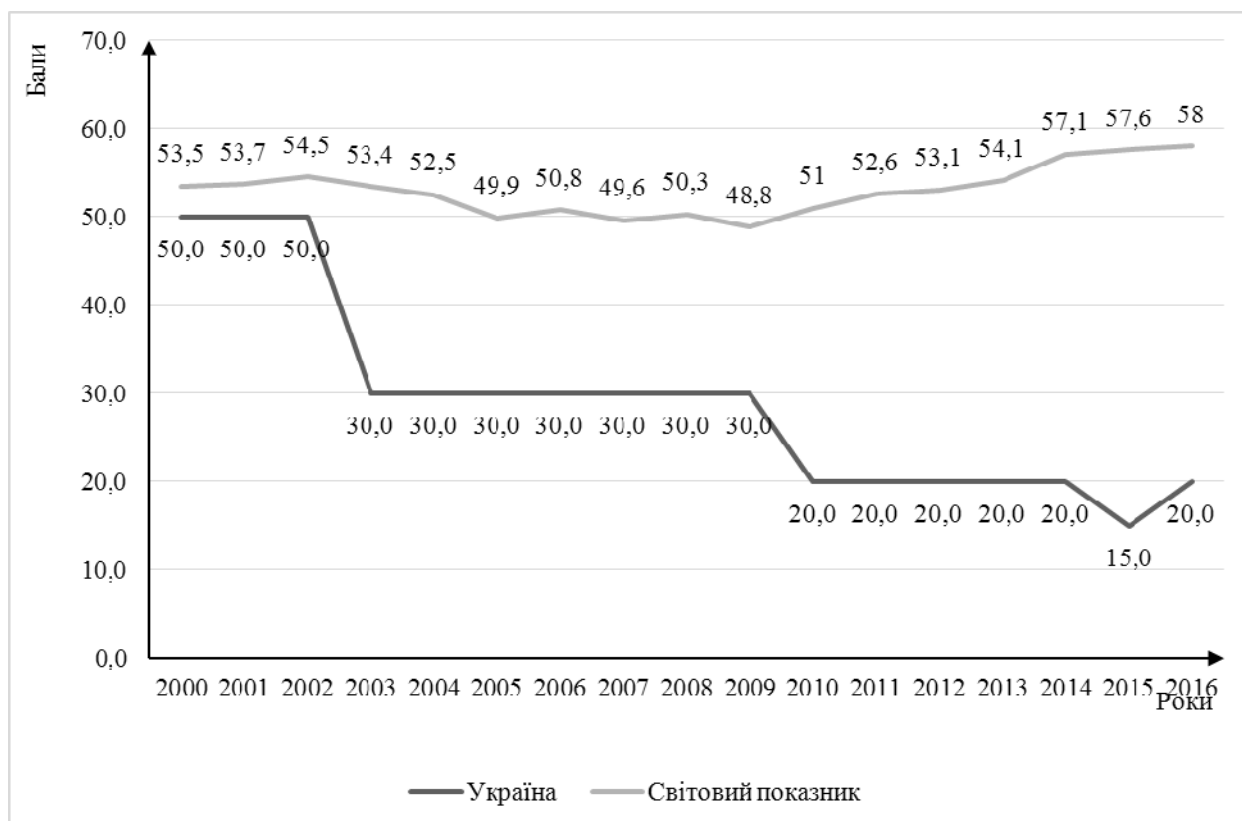

Рис.10. Значення індексу інвестиційної свободи, 2006-2016 роки
(Складено автором за даними [9])

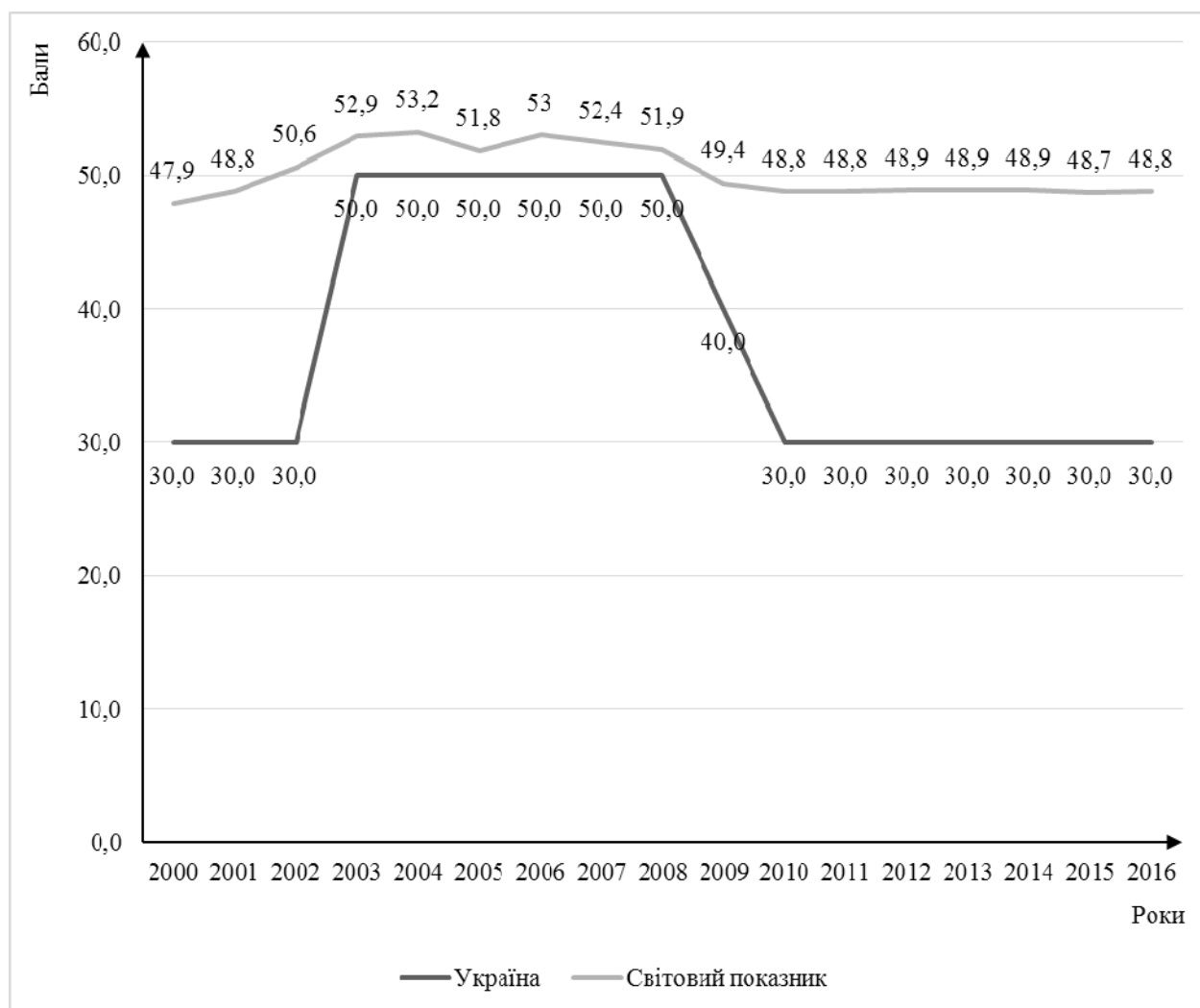

Рис.11. Значення індексу фінансової свободи, 2006-2016 роки
(Складено автором за даними [9])

Значення індексу фінансової свободи як в Україні, так і в світі, залишається низьким. Індикатор для вітчизняної економіки має значення, що становить лише 1/3 від максимально можливої оцінки. Отже, рівень фінансових загроз і ризиків, зважаючи на відсутність свободи дій суб'єктів господарювання у фінансовій площині, є високим, що актуалізує необхідність забезпечення фінансової і фінансово-інвестиційної безпеки вітчизняних суб'єктів господарської діяльності в Україні.

Встановлення зв'язку між економічною свободою та економічною безпекою на макро та мікрорівнях дозволяє внести пропозиції щодо використання індексу свободи у якості одного із індикаторів оцінювання рівня економічної безпеки на макро та мікрорівнях.

У табл. 1 перераховано індекси, які враховуються при розрахунку показника економічної свободи країни, та вказано, яким чином значення кожного з них може бути використано у якості інструменту оцінювання стану системи економічної безпеки суб'єктів господарювання (на прикладі фінансових установ).

Отже, індекси економічної свободи країни є ефективними сучасними інструментами для оцінювання стану зовнішнього середовища функціонування фінансових установ і решти видів суб'єктів господарської діяльності, та його впливу на систему їх економічної безпеки.

Таблиця 1

Індекси економічної свободи як інструменти оцінювання стану системи економічної безпеки суб'єктів господарювання (на прикладі фінансових установ)

№ з/п	Категорії	Індекси економічної свободи	Вплив на стан системи економічної безпеки фінансових установ
1	2	3	4
1	Сила законодавчого впливу	Свобода від корупції	Високий рівень корупції негативно впливає на стан економічної безпеки як держави та фінансового ринку загалом, так і окремих фінансових установ, інтереси яких можуть бути порушені через неправомірні рішення посадових осіб, що задіяні у корупційних схемах. Корупція на рівні управління фінансовою установою може мати за наслідок зниження рівня інтелектуально-кадрової безпеки у випадку обіймання керівних посад особами, кваліфікація та рівень знань і навиків яких їм не відповідає; також під загрозою опиняється інформаційно-аналітична безпека у випадку використання корупційних схем для отримання інсайдерської інформації про діяльність фінансової установи.
2		Захист прав власності	Низький рівень цього показника означає наявність перманентної загрози рейдерських захоплень фінансових установ, що не дозволяє високого оцінити можливість забезпечення їх силової (фізичної) безпеки.
3	Обмежене державне втручання	Фіскальна (податкова) свобода	Високі ставки оподаткування призводять до надмірного податкового тягаря, що знижує показники рентабельності фінансових установ і не дозволяє їм зберегти вільні фінансові ресурси для розширення діяльності та розвитку, а також сформувати резерви для фінансування ефективного управління системою економічної безпеки, у тому числі механізмів запобігання та протидії ризикам і загрозам, що є характерними для діяльності фінансових установ, та компенсації негативних наслідків їх впливу. Високий рівень фінансової свободи є однією із умов стійкого стану фінансово-інвестиційної безпеки установ.
4		Рівень державних витрат	Грошові надходження від різних видів державної фінансової допомоги сприяють розвитку бізнесу та зростанню рівня добробуту населення, а отже, стимулюють активність споживачів фінансових послуг до користування ними. Це, у свою чергу, позитивно позначається на кількості клієнтів фінансових установ, що збільшує обсяги їх активів та сприяє покращенню стану фінансово-інвестиційної безпеки.
5	Ефективне регулювання	Свобода ведення бізнесу	Високий рівень цього індексу є свідченням існування можливостей для фінансових установ до диверсифікації напрямів своєї діяльності, пошуку нових ринків збуту фінансових продуктів і послуг, що позитивно впливає на стан їх фінансово-інвестиційної безпеки, а можливість обміну досвідом сприяє покращенню стану техніко-технологічної складової економічної безпеки.
6		Свобода трудових відносин	Найбільше значення цього показника впливає на оцінку інтелектуально-кадрової складової економічної безпеки, адже є свідченням можливості фінансових установ підібрати кадровий склад із числа осіб, що володіють необхідними навиками та мають потрібний досвід для роботи у фінансовій сфері.

1	2	3	4
7		Монетарна свобода	Цей індикатор демонструє спроможність уряду контролювати інфляційні процеси та рівень цін. Завдяки цьому забезпечується економічний розвиток, підтримується належний рівень платоспроможного попиту, у тому числі і на фінансові послуги. Економічна стабільність, доступність джерел фінансових ресурсів мають позитивний вплив як на фінансово-інвестиційну складову, так і на стан системи економічної безпеки фінансових установ загалом.
8	Відкритість ринків	Свобода торгівлі	Відсутність бар'єрів для розвитку торгівельних відносин дозволяє фінансовим установам придбавати сучасний технологічний інструментарій із метою використання для забезпечення належного рівня техніко-технологічної безпеки, користуватись новітніми програмними продуктами для захисту даних (інформаційно-аналітична безпека), а також безперешкодно здійснювати торгівлю фінансовими продуктами, забезпечуючи високі показники фінансово-інвестиційної безпеки.
9		Інвестиційна свобода	Високе значення цього показника є свідченням можливості доступу фінансових установ до ринків капіталу для фінансування своєї поточної діяльності та отримання необхідних ресурсів для розвитку бізнесу у перспективі; водночас, фінансові установи мають змогу інвестувати власні активи й активи своїх клієнтів із метою їх примноження у різні інвестиційні інструменти, що забезпечує необхідну для мінімізації інвестиційних ризиків диверсифікацію їх інвестиційної діяльності.
10		Фінансова свобода	Цей індикатор є найважливішим інструментом серед усіх інших дев'яти для оцінювання стану системи економічної безпеки саме фінансових установ, оскільки демонструє рівень незалежності банків та інших фінансових установ від впливу державних органів влади. Високий рівень фінансової свободи дозволяє фінансовим установам функціонувати ефективно, з мінімальним рівнем ризику втягнення у схеми відмивання капіталів і легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом. Фінансові установи мають змогу вільно обирати напрями своєї діяльності; фінансовий ринок характеризується наявністю конкурентної боротьби між його професійними учасниками, у процесі якої на ринку залишаються найбільш стійкі та ефективні фінансові посередники, стан системи економічної безпеки яких є найкращим.

Складено автором

Висновки та перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження дало змогу зробити наступні важливі висновки.

1. Під економічною безпекою суб'єктів господарювання у контексті дослідження стану економічної свободи в Україні пропонується розуміти як такий стан умов провадження ними основної, фінансової та інвестиційної діяльності, що дозволяє досягнути найвищого рівня ефективності використання наявних активів з метою реалізації власних економічних інтересів на поточний момент часу та у перспективі, а економічну безпеку держави, згідно гармонізаційного підходу, як такий стан усіх складових її економічної системи, що дозволяють при їх взаємоузгодженому функціонуванні досягнути найвищого рівня реалізації економічних інтересів як усіх учасників такої

системи, так і держави в цілому, гарантуючи при цьому її економічну незалежність навіть за умови інтеграції до глобальних економічних процесів.

2. За результатами аналізу значень індексів свободи, було встановлено такі особливості вітчизняної економічної системи, що мають вплив на стан економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. Так, для фінансових установ, інвестиційних компаній України та інших господарських структур, які є інтегрованими у інвестиційні процеси, притаманний високий рівень загроз нормальній діяльності, зважаючи на показник інвестиційної свободи, що свідчить про ймовірність порушення стану їх економічної безпеки у короткостроковій перспективі. Значення індексу фінансової свободи свідчить про те, що рівень фінансових загроз і ризиків, зважаючи на відсутність свободи дій суб'єктів господарювання у фінансовій площині, є високим, що актуалізує необхідність забезпечення фінансової і фінансово-інвестиційної безпеки вітчизняних суб'єктів господарської діяльності. Індикатор монетарної свободи свідчить про високий рівень макроекономічної безпеки за цим параметром, що має позитивний вплив і на стан економічної безпеки учасників економічної системи країни. Значення індексу свободи трудових відносин сигналізує про те, що вітчизняним суб'єктам господарювання варто остерігатися загроз, які пов'язані із персоналом, кадровим складом, тощо, причому як таких, що породжені низьким рівнем кваліфікації та професіоналізму, яких неможливо набути за обмеженої свободи трудових відносин, так і тих, що пов'язані із шахрайськими діями персоналу, небажанням сумлінно виконувати посадові обов'язки і т.д. Суб'єктам господарювання з огляду на значення індексу державних витрат, а отже, на відсутність державного фінансування, належного нагляду та контролю з боку владних структур, у питанні забезпечення власної економічної безпеки варто розраховувати лише на себе та свої ресурси.

3. Індекси економічної свободи як інструменти оцінювання стану системи економічної безпеки суб'єктів господарювання (на прикладі фінансових установ) пропонується використовувати наступним чином. Індекси свободи від корупції і захисту прав власності доцільно застосувати для оцінювання сили законодавчого впливу на стан економічної безпеки; індекси фіскальної (податкової) свободи та рівня державних витрат – для встановлення міри державного втручання у господарські процеси, у тому числі, і у процес забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання; індекси свободи ведення бізнесу, свободи трудових відносин, монетарної свободи дають змогу оцінити ефективність регулювання господарських процесів, у тому числі, і стану економічної безпеки; а індекси свободи торгівлі, інвестиційної свободи та фінансової свободи дозволяють діагностувати рівень відкритості ринків товарів і послуг, на яких провадять свою діяльність вітчизняні підприємства, установи, організації.

4. Перспективи подальших досліджень полягають у формуванні методологічних підходів до оцінювання рівня економічної безпеки як на макрорівні, так і на рівні окремих суб'єктів господарської діяльності, із врахуванням індексів економічної свободи – як підсумкового індикатора, так і субіндексів з наміром розробки у подальшому на основі отриманої оцінки набору пропозицій щодо покращення стану економічної безпеки України та учасників її системи економічних відносин.

Список використаних джерел

1. Будкін В. С. «Економічна свобода» або «залежна економіка» – дилема регіону пострадянських держав / В. С. Будкін // Економіка України. – 2016. – № 9. – С. 3–18.
2. Глинянська О. В. Економічна свобода: сутність та стан в Україні / О. В. Глинянська // Проблеми законності. – 2014. – Вип. 125. – С. 82–90.
3. Гордуновський О. М. Особливості оцінки і шляхи підвищення економічної свободи в Україні / О. М. Гордуновський // Вісник Університету банківської справи. – 2015. – № 2. – С. 21–26.
4. Єріна А. М. Міжнародні рейтинги: статистичні аспекти обчислення та застосування. Частина 1. Індекси економічної свободи та глобальної конкурентоспроможності / А. М. Єріна // Статистика України. – 2016. – № 3. – С. 56–64.

5. Литвиненко Н. І. Економічна свобода та соціально-економічний розвиток / Н. І. Литвиненко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2013. – № 2. – С. 15–21.
6. Маркович І. Економічна свобода та економічний розвиток: теоретико-емпіричне дослідження зв'язку / І. Маркович // Журнал європейської економіки. – 2014. – Т. 13, № 2. – С. 125–140.
7. Овсієнко О. В. Обмеження економічної свободи як передумова розбудови соціальної держави в Україні: аргументи «за» і «проти» / О. В. Овсієнко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Економічна теорія та право. – 2013. – № 2. – С. 287–289.
8. Штулер І. Ю. Позиції України у світових рейтингах конкурентоспроможності та економічної свободи протягом 2005–2015 років / І. Ю. Штулер // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2015. – Вип. 5. – С. 214–217.
9. Матеріали офіційного сайту The Heritage Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org>.

References

1. Budkin V. S. (2016) "Economic freedom" or "dependent economy" – the dilemma of the post-Soviet region. *Ekonomika Ukrainy*, 9, 3-18.
2. Hlynyans'ka O. V. (2014) Economic freedom: essence and state in Ukraine. *Problemy zakonnosti*, 125, 82-90.
3. Hordunovs'kyi O. M. (2015) Peculiarities of assessment and ways to increase economic freedom in Ukraine. *Visnyk Universytetu bankivs'koyi spravy*, 2, 21–26.
4. Yerina A. M. (2016) International ratings: statistical aspects of calculation and application. Part 1. Indices of Economic Freedom and Global Competitiveness. *Statystyka Ukrainy*, 3, 56-64.
5. Lytvynenko N. I. (2013) Economic freedom and socio-economic development / N.I. Litvinenko // Economic Bulletin of the National Mining University. *Ekonomichnyy visnyk Natsional'noho hirnychoho universytetu*, 2, 15-21.
6. Markovych I. (2014) Economic freedom and economic development: a theoretical empirical study of communication. *Zhurnal yevropeys'koyi ekonomiky*, 2, 125-140.
7. Ovsienko O. V. (2013) Restrictions on economic freedom as a precondition for the development of a social state in Ukraine: arguments for and against. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Yurydychna akademiya Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*. Seriya : *Ekonomichna teoriya ta pravo*, 2, 287-289.
8. Shtuler I. Y. (2015) Positions of Ukraine in World Competitiveness and Economic Freedom Ranks for 2005–2015. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsional'noho universytetu*. Seriya : *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 5, 214-217.
9. Materials of the official site The Heritage Foundation [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.heritage.org>.

ZACHOSOVA Nataliia Volodymyrivna,

PhD (in Economics), Associate Professor, Assistant professor,

Department of management and economic security,

Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky

LEVEL OF ECONOMIC FREEDOM AS AN INDICATOR OF THE STATE OF THE STATE ECONOMIC SECURITY OF AND AS THE FACTOR OF INFLUENCE ON ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS ENTITIES

Abstract. Introduction. Every society needs a basic rules of economic life organization. Economic and financial systems would be in complete chaos if business was not subject to the actions of certain laws. But, in general, the more economic freedom the participants of economic relations have, the greater is the probability of their economic prosperity and economic development of the state. Thus, it can be assumed that the level of economic freedom has a significant impact on the development of the economy and the financial sector, which is its inalienable component of it, and its indicator can be used as a tool of information provision for making managerial decisions at the macro level in the direction of liberalization or strengthening control over the organization of economic relations, depending on the perspective vectors of economic development. In addition, we see the prospect of using the level of economic freedom as one of the indicators of the state of economic security of the country

Purpose. The purpose of the article is to establish the relationship between the level of economic freedom in the country and the state of economic security at the micro and macro levels at the theoretical and applied levels.

Methods. Formal-logical method is used to determine the basic concepts; monographic and comparative methods; method of theoretical generalization; ordering method, analysis.

Results. The definitions of economic security of the subject of economic activity and economic security of the state are offered. Their content demonstrates the necessity of economic freedom as a prerequisite for achievement of economic security at macro and micro levels. The role of economic

freedom in the state in the process of «securing economic security» of various types of entrepreneurial structures, institutions and organizations is specified. A retrospective analysis of the values of the index of economic freedom in Ukraine and in the world in dynamics has been carried out, the lowest positions of the rating of our state have been revealed for the separate components of the index of economic freedom in order to form an information base for establishing the relationship between the level of economic freedom in the country and the state of economic security of the country and individual business objects. The directions of use of economic freedom indices as tools for assessing the state of the economic security system of economic entities, including financial institutions, are offered.

Originality. *Author's definitions of economic security of the state and economic security of the business entities are offered. The dynamics of each component of the index of economic freedom is analyzed, tendencies of their changes for the past 16 years have been established. The following components of the index of economic freedom are revealed, the low values of which should attract the attention of the authorities to the problem of the need to improve their state. The connection between the indicators of economic freedom and the state of economic security of the country and the state of economic security of the business entities is explained. Proposals of the use of indicators of economic freedom as tools for evaluating the level of functional components of economic security of business entities are presented (on example of financial institutions).*

Conclusion. *According to the results of the analysis of the values of the indices of freedom, it was found that for the business entities that are integrated into investment processes, there is a high level of threats to normal activity, taking into account the indicator of investment freedom. The value of the index of financial freedom indicates that the level of financial threats and risks is high. The indicator of monetary freedom shows a high level of macroeconomic security, which has a positive impact on the state of economic security of the participants of the economic system of the country. The value of the index of freedom of labor relations signals about the threats that are associated with personnel, staffing of business entities. Domestic business entities, considering the importance of the index of public expenditures, in the issue of securing their own economic security, have to rely only on themselves and their own resources.*

Indices of freedom from corruption and property rights protection should be used to assess the power of legislative influence on the state of economic security. Indices of fiscal (tax) freedom and level of public expenditure - to establish the degree of state intervention in economic processes, including, the process of providing economic security for business entities. Indices of freedom of business, freedom of labor relations, monetary freedom make it possible to evaluate the effectiveness of economic processes regulation, including the state of economic security. And the indices of freedom of trade, investment freedom and financial freedom make it possible to diagnose the level of openness of markets for goods and services that domestic enterprises, institutions and organizations conduct.

*Одержано редакцією: 28.04.2017
Прийнято до публікації: 10.05.2017*

УДК 368:339.13]:338.02(477)](043.3)

КОБКО Роман Васильович,
аспірант, Національна академія
внутрішніх справ України, м. Київ, Україна

МЕТОДИКА СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ

Запропоновано методичний підхід для проведення стрес-тестування економічної безпеки страхових компаній під впливом державного регулювання ринку страхових послуг. Визначено основні етапи проведення стрес-тестування економічної безпеки страхових компаній задля державного регулювання ринку страхових послуг. Запропоновано оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан системи економічної безпеки страхових компаній здійснювати шляхом порівняння діяльності страховика з нормативними ліцензійними вимогами. Наведено показники оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан інформаційної безпеки страхових